המאסף

חודש אייר ה׳תקס״ט

איך נשיר

שיר חודש זה, לך חס בח במספר ירחי הזמיר, הלא כהפך לקיכה שירנו, ועונבנו לקול בוכים; כי למשמע לזן דאכה בפשנו, מקול כהי הבח חליונו מקהלת **ראטטרדאם**, מיום ז׳ לחייר תקס״ט, וכה נכתב לנו.

„ליל שבתון העבר (ליל ו׳ לחייר) היה ליל צרה ומבוכה לכל בחי שערי קהלתנו, וירב בבית יהודה תאניה ותכיה, כי שפך ה׳ עליהו חרון אפו, עלה המות בחלוכנו ולקח ממנו עטרת רחשנו, כזר דורנו, ה״ה מורנו ורבנו הרב המאור הגדול המכס הכולל מהו׳ **אריה ליב** זצ״ל, אב״ד דקהלתנו ואבניה, בע״הס ספר **פני אריה**. הנה הוא את בלח עתו מיתה פתאומית בליל הכ״ל ונקבר בכבוד גדול היום יום ח׳ לחייר. כל חשר יודע גודל יקר ערך החיש הגדול הזה, מכמתו לדקתו ועכותכתו, יספד ויבכה לחתנו על חבדן הגדול הזה״.

והנה לכבוד החכם הצדיק הכ"ל, אשר רב ערכו נודע לנו, כאיש זכר מפעלותיו וצדקותיו במכתבנו, וכבר ערכנו דברינו אל בן היכוח הזה, ה"ה הרב החכם התורני מהו' **אברהם** שי', אשר כעת אב"ד בקהלת **מעזריטש** במדינת פולין ובקשנו מאתו לכתוב לנו תולדת חכיו המכוח הכ"ל, ומיד בהגיע מכתבו לידינו נעתקהו במלאכ

ד"ה ?

א

ענינים שונים

ספורים ממלכות חינא

(המשך)

ישמעם כל רוחה חומה הגדולה, הבנויה מן חוף נאנקינג עד מדברות השארטרי. תרכה אף ותרבע מאות מיל למדת אנגליה, והוא למדת גרמאני לערך שלוש מאות ושמים. גובה החומה הזאת עשרים מדות הרגל, ובנקעה שלשים. בין כל מהלך רביע מיל מגדלים בנוים, רחבם עשרים מדות הרגל, ועל המגדלים יעמדו על משמרותם נושקי קשת לגונן את הארץ. אנשי חינא בנו את החומה הנאורה הזאת להיות לפם למחסה מפני שכניהם הטאטארין, לבלתי יבואו בחרפם לשלול שלל ולבוז בו. אולם אנשי הטאטארי הרשו לעליות על החומה, וילכו לארץ וילכדו מחוזות ופלכים ויגרשו יושביהם, וישבו המה שם עד הנה.

חברת הכומריס ספרו לנו, אנשי חינא יקלטו במקלטות ובכלי

ובכלי תורת הגן את הפרחים הגדולים והגבוהים / עד יתקרוסס כדמות תריס או גמר וכסהו • נפלא היא את אשר ספר לנו הכומר מרטיני / הוא ראה בר גדול בדמות מדם / וברחוק שלשה פרסאות ראה עוד חומה וחוצין • —

רשויה לכל אנשי חינא / כמו בכל תרבות קדם / לישב בשים רגום • אך גדלה קנאת בעליהן • והדם נתנה בחינא שהנשים בל תדברנה אך עם אנשיהן ועם אחיהן • כל אשה מדברת עם איש אחר כמלפפת מחשב / ועל מוקדם תשרף • משולחי אירופא לא נלכדו בפח החשבה / וחוקי חינא בכל לבם יגלורו / לא נקשו להבחין ולא קרנותיהן יחפלון / כי בנות חינא בעדרי יופי הנה / לא תן לא תאר ולא הדר להן • עיניהן קטנות / חוטמן מעוכה / ופניהן בלבע נחושה • ותקטן עוד זאת בעיניהן / הוסיפו עוד על זה סרח טפח / יעפרו וכבו פניהן בחבק להן / לעין בן הבכר השנואה לא יכיר •

עוד תולת גדולה היא להן / בגעל נפש הרוחה / בן הנה רגלי הנשים / אשר בילדותן יכופו כפוף התלבשות למעה מן הרגל / ויכבשו ויקשרו הרגל לימין ושוק במכבש לבל קובל פנות לימין או לשמאל • תכוף הרגל מן בת חמשים לרגלי ילדים הקטנים בתרלנו • שערות ראשן השחורים יעבתו ויסתרגו / ירפדו ראשן ויענדו עליהם פרחים ושושנים / תלמוגים ודברים המנריקים •

גדלה מאד תשוקת אנשי חינא להרגל תנועת אברים (Gymnastische Uebungen) / כמו חבוק כידים (Kampf-Spiele) / רקוד על החבל / תחיות עניים (טשעט-טפילרייא) • גם יש להם במות השחוק (Theater) / ומחזות הבעה (optische Vorstellungen) על במות השחוק יזמרו שירי אהבים / נופש התאבה יספרו / לך ספרם נחלת היש / אם יעלה חן בעלה לו לחבל / יבלה ימין בגיל ובנעימים / אם בהרון מעשיה יתאחדו עם יפיה • גם המות לא ינתק מיתרי התאבה / יבכו אחוזי יד תוך גיא צלמות ולא יתפרדו / רוחם תעוף אל מעוני שמים / אל הדום לנאות /

והוא יסקיף עליהם בחמלה, יחדש נעוריהם, יוסיף להם גיל ונחת חלף מוכים מאשר יקעגנו בחבל אשר עזנו. —

חולם שירי ענבים בגוף הוא להם, גם כל לוח וספר, אשר ימלאו בתו דופי ושמלה, יחרמו, ובעליו עמו גחם יסרפו. המוסר הוא להם לקו, והצדקה למשקולת. כחמנה רוחם, לא יגירו לכל נוגר, יקריב להם חף נפש בחלה, יכמרו רחמם על כל נכרחים, יכבדו פועלי לדק, ויתהנו עושי טוב. יכבדו מלכם וחבושם בחוד מחוד, יסליכו נפשם מנגד למען עשות רלונם. גם אחרי המות יעשו כבוד לאבותם, יקימו להם מצבת חבן, יחרתו שמותם לזכר עולם גם במסבנותם על המשקוף. בנין גדול וגפלא נועד בחרך חינה, ובשם בית אבות (פאטערהויז) יקרא, כי שמות אבותם חקוקים בקירות הבית, ושם יעלו שנה בשנה לנפול על האדץ ולכרוע ברך, למען ברחות לאבותם הבנעם וירחשם. — ילינו ויחנטו מפיהם כל השנה טרם יקברו אותם בבית המועד לכל חי, כל השנה יחחלו הספד מר, ובכל חוצות קינה ינסו יחלו, ובנדי לבן יפעפו (כי זה בגדי אבלותם) עד כי תמו ימי בכיותם. כה יגלו ימיהם אך בעשות טוב ולדק, וכה יגדלו בניהם על ברכיהם, יורו למו הדרך אשר ילכו בה, והמעשה אשר יעשון. אשרי העם יודע תלהיו, ואור פניו יהלכון. —

האב לא ינחיל לא בנין בנודו ויקרו. גם בנן הלך בדרכי אביו, ובני עמו יעידון כי טובות עשה, לו נאחר להיות פקיד או נגיד. גם יתות אחד מן שרי מצריים, יבוקר ויבוקם בספר הזכרונות, אשר בו נרשמים מעשי כל ימים ואיש מן כל תרבות חינה, ואשר לו הצדקה והיושר, הוא הנאחר, ולו נתן משמרת הנעדר.

מעמד הסוחרים נגזה בעיני העם, ובעיני יודעי בינה והונים בחכמה. לבם ידמו כן יאמרו: תשוקת הסוחרים היא לצבור הון ולחסוף זהב, זאת ידיה לבם לסור מדרך הטוב, כי הכסף יעוור, על כן שנו ברוחם פקו פלילים. —

לא יאומן כי יסופר, כי יש ביניהם אנשים העושים מסחר עם נחשים ועקרבים, ולא העם יחכל נחשים, ומה תרוחקם תמיד. יש מהם תוכלים כלבים וחתולים. פליניוס כתב, אנשי רומי נתנו כסף רב מחיר כלב היונק, ולדעתם הוא הנבחר מכל מאכל אשר הוכן לפני מלך.

גם בחינת דל וסלך ידרכו על מפתן בית העשיר, לבקש פיסת בר להשקיט רעבונם. אלה יבכו, אלה ישחקו ואלה ישימו נפלאות. אשר סוליוואז רואה עני אחד, אשר הריחיב גרונו, וסס נחס גדול בפיו, והנחס ירד תוך בטנו, אך קלה קטן ממנו נראה חוצה. רקק אחז כל רואהו, עס פחדו פחד לגעת בנשרו, כי החמינו חמת תנינים בקרבו. לטוח ספק העני את כפו, לטוח קרן בעיניו לכל הנלבים עליו לבוא לעזרתו, כי לא קמה רוח בקרבם, ויירחו מנשת חליו. לולא היה המוציע בחחחתו, אל יהי' מוכך הנחס מבטנו. אך היה טוליח קוף מחחחתו, ויגבר הקוף בין על פיו, ויאחז את הקלה ויוליח הנחס חוצה עודו חי לעיני הרואים. וישחק העני מאוד על מורך לב רואיו, והבטיח להם, כי אך לנסותם בעק לעורם. ככלות השחוק הזה, הלך הקוף אל הנלבים, ובידו קערה לבנות לידה ומזון לאדונו. וכהנה רבות.

(ויתר במחברת הבאות)

מאיר שלעזינגר.

חורבן עיר נינוה [1]

נינוה היה העיר הגדולה מהלך שלשה ימים, (י"נ פרשה והיא

---

1) המאמר הזה נעתק מהקדמה הגדולה והמופלגה שלת למכתם

והיה עיר מושב מלכי אשור / על ירכתי חדקל קדמה וימה / אחת מהערים הנושנות והמפוארות בימי קדם • ועתה העיר העליונה הזאת מושפלת עד שאול תחתיה / כדבר ה' אשר דבר ביד עבדיו הנביאים (נפני / נחום) • דע כי עד היום נראים במרחק שבעה או שמונה פרסאות למעלה ממאזול על פני קדמה לנהר חדקל גלי תבנים גדולים / ויושבי הארץ הזאת אומרים כי תרגום בינוה המה / ועל גל אחת גבוה עומדים בקיר רבים נקראים (עסקי מאזול / אלע מאזול) / ויושביה אומרים שם קברו של יונה / ושמוך לו אחל אחד / (קאפעללע) והיה לפי דבורת דירת יונה והירחים הולכים שם להתפלל • ועתה דע לך קורת נעים / אחרי כי רוב פסוקי ספר נחום כדברי הספר החקוק המה / לתת אשר לא ידע קורות ותוכן תורתן בינות / ע"כ תפשנו בספרים ולקטנו את אשר מלאנו / ולא העלנו על מכתב רק אשר מסכים לדברי הנביאים הקדושים • והן לך מעשה תורגמה בקלור : אסר חדון מלך אשור בזכור בכתוב / הוא סרדנפאל (שם מורכב מן אשור (אסור) חדן פול) הנזכר בדה"י לעמים / מלך טפש אשר פל ימיו משך ידיו את לוגלים בית הנשיס (האדעס) אשר לו / וימלוך על בני ערב וכל פרס ומדי הגם כי היו להם נגידים מבני עמם • ויהי היום ויקדמך לב בעליזעם אר לבא בכל על סרדנפאל / וידבר על לב מרעהו ארבאצעם אר לבא מדי לפתותו להיום ידו אתו למרוד במלך לאמר / את זה חויתי בכוכבים „אתה תמשול על אשור / ואתה תגליך תרלה תפארת גאון אסרחדון !“ ויקצף תרבאצעם וישמע לקולו / ויקשר קשר עם שאר שרי הלבא

למנחה אשר כתבו חכמי דעסויא / המעתיקים ספרי הרי עשור / כרחם העתקותם • ולמלאות רצון רבים מקורותי מכתבי המלחם / הרוצים לדעת קורות קדם / ואין לשם תוכרות ספרים כפי הצורך / לכן העתקנוהו פה עוד הפעם •

ד"ה •

הלבן לומר להם כנה כלנו מחמת מלך תשור , ועתה
סנה נתחכמה לו , ונשלחה נו יד , ונהרגנו בערמה , ונשניקה
מלכות פרסעה הזקן מן הארץ . סנה תגחנו מובילים מדי
סנה נשנה חיל העזר (היולפטרופען) , ועתה נקבלה חיל
גדול ונצוח על העיר בעת , ונהרוג את כל הקמים עלינו ,
ויהי כאשר זממו כן עשו . ויבאו על העיר בפתע פתיים ,
ועמסם תרבע מחות חלף ימים תכזי חיל . ויהי כבואם ויובד
הדבר למלך , ויקם וילך לקראתם , ויכם מכה גדולה עד
מאד זה שלש פעמים וירדף אחריהם עד קלף גבול ארץ
כשדים ; המה רצו כי כלתה חלישם הרעה , ויחמרו לשוב
לאחריהם . ויהי כשמוע בעליזעם החזה את קול המלחמה ,
וירדף מאוד לנפשו , ויאמר בלבו עתה יהרגוני על אשר
חויתי להם משחות שוא , וילך ויפתה את תרשלעם עוד
הפעם לומר , חויתי נכוכנים , כי לימים עוד חמשה תקוש
לנו תשובה , וישמע תרשלעם גם בפעם הזאת לקולו , ולא
שב לאחרנו . ויהי מדי היותם פה , ויוגד להם כי בא יבא
עם כבד מבאקטריען (טוף פרסי) להיות למלך לעזר ,
וישלחו הקוסרים לקראתם לפתותם , להיות אתם ולשלות יד
במלך . ויקשיבו לקולם , וישליחו אתם , והמלך לא ידע
את אשר נעשה , ויצב את שרי גדודיו לאכול ולשתות , כי
לבו נכון בטוח היו בחילו כי רב הוא , גם זכר אדיריו אשר
יבואו לו מארץ באקטריען , וישתו וישכרו עד מאד (כמנהג
בעת החגים . עין דניאל ה') . ויהי המה אוכלים ושותים
שכור לפני שער העיר , ויקומו הקוסרים עליהם בחשון
לילה , ויהומם ויכו בם מכה גדולה עד למאוד , והמלך
והשרים חומתם נסו להמלט על נפשם . ויהי כראות
המלך , אין נפלו גבורין , וכי כחל עזר , ויחן את הפעם
לבני מחנות , המחנה האחת ומלכם נראתם נשארה בעיר
לסוכך עליה , והמחנה הנשאר נתן המלך ביד שלמון אחי
תשבו שר לנתו לנחת לקראת הקוסרים לנדה , והקוסרים
קמו גם עליו , ויכו בו בפעמים מכה גדולה עד אשר נהפך

חלק

חלק גדול ממי חרקל ופיה לדם מדם הפרוגים • וירא המלך כי תולה ידו / ויבלע מלאכים בכל גבולו לבוא לו לעזר / לך לא להועיל היו שלוחיו / כי כל שומעי רעתו שטו / ורבים מעבדיו פרקו עולו מעל צואריהם • ויהי כראות המלך כי כלתה חלין פרעה / ויבלח את בניו הקטנים לקאפאדאציען (חבל לחד על נהר קאפאדאקם) / ויזהר הוא ומחנהו בעיר • תולם עוד לא פג לבו / כי החמין לקול מכספיו לאמר „לא תלכד העיר עד אשר יספך הנהר לצאת את עמו" והמורדים עלו עליו בפעם הרביעית / ויסורו על העיר / וחבא פעיר באזור שלם שנים / ולא יכלו לה / כי לא שלם עון ניתוש עד הנה • ויהי היום כי פקד ה' על פרי גודל לבב מלכי אשור / ויעבור הנהר חרקל חקו / ויפרוץ בחומת העיר בחלי פרסה • וירא המלך כי הפך הנהר לצאת את עמו / וימס לבבו / ויאמר אתה יקומו עלי עבדי לשחת בי ואהי לשמלה בעיניהם / וילו להקים מדורת עלים ואש בתרמוגו / ויסם עליו את כל רכושו והמוגו אשר אתו בבית / גם כלבביו אשר לא עלו עליו / ואחרי אש ואשכל תוסף • ויבואו התויבים העירה / ויוריבו תוקה / אך בנוה לא שלחו את ידם / כי"א הרשו ליושבי העיר לקחת כספם וזהבם אשר תולם מחרדם אל אשר נפלה על יושבי העיר אין אחד מפה מבנה לבו / וינוסו כלם בחושר כל להמלט על נפשם עד אשר העיר העליונה הזאת / אשר מקולה אחו כל הגוים / פשחרה היה כמדבר חרב מאין אדם • (ולדעת קלת לא הרבה העיר עד בא ניקאקשרעס / אחי אשתו של נבוכדנאצר / אשר היה עמו בעלה) •

שיחה

שיחה בין יכין ובין בעז

יכין

השלום לך בעז מיודעי ? לרשותך עוד בארץ החיים
לא פלגתי .

בעז

שלום ! עודנו חי , לך רע עלי מעשה החיים .

יכין

מדוע ככה במר נפש תדבר ? הלא שמחת עבים כשית ,
ותשם מתלונן על החיים ! הגידה לי היה לשיחות היית כי
זה שנתים לא ראיתי פניך ?

בעז

לשוט בארץ ולהתהלך בה שמתי לדרך פעמי , לרשות
בפתחים , ולהבין בבני אדם , לדעת מעללי אנוש , איזה
יכשר לברך לי , למען תשמור קס ותרעה תמונה ולשכון
בארץ לחם נעח ושלמן . לך פניתי לצפון סובב הולך הייתי
על דרום , והנה רוח בני אדם אחת היא , הכל פר יחדו ,
נחלתו אין עושה טוב אין גם אחד . איש ברעהו יבגוד ,
העשיר ימשל רש , והדל יבקש רעת גואל טובו , הגדול
יעשוק את הקטן , והקטן יחניף את הגדול , ובקרבו תרבו .
מרכה הונו בנשך יגבה נחה ובלון , יגדל עקב על אין עצמה .

יכין

דוש ! לא תוסיף עוד שמוע מדבר דוש . פחכם יבקר לך
שעללי נפשו , ויחמול על שבעת זולתו . נושא עון ימלא הולכי
יסר רשים , ופוקד על פשעים לך נגע וקללון לנגד עיניו .
נפש אדם תבקש לך עוד , לך הנשיון היה ומוקש הוא
להנכשלים בו . אשרי להנלים ממנו , ועוד לגבר אם לא
יתוגה לו כל תון . לכן אל תתן את פיך לחטוא בשרך ,

ועלור

ועלור כמלין מלשפוע ערש מבחן / ואל מרגיה לנקר מומי
בני חדש · — לך חס תאבה לשמח את נפשי / ספר לי חדשות
מקרוב / אשר רחיק או שמעת על הדרך אשר עברת ·

בעז

חדשות רבות הנה מלפפור / מלאה הארצ דם וגם ותמרות
עשן ; מהומת מלחמה ורעש הנשק / חיל לקריאת חיל /
מערכה מול מערכה על כל דרך פנשתי · זה ירח ימים
רחיקי נעיני · · · ·

יכין

הם ! מרעת מלחמה שבעה אזני משמוע · על זאת לא שאלתיך ·
לך ספר נא לי מטוב בני חדש / ממלא החכמה וכשנה ·

בעז

גם אמרתי לספרה מטוב חדש / אמן דברי בעז · והחכמה
נסתר נחנאקה ·

יכין

אהה ! איך מלאת אמרותיך !

בעז

אמנם אחת אוכיח לך / כה אמלא דבר חפץ · זה כשנה
ירחים ואנכי באמסטערדאם הקריה / והנה חכם אחד לעיר
ימים / ר' משה לעמאנס שמו / חבר ספר אחד / קטן
וטוב (לפי ערות המבינים) / וקראו בשם אמרה צרופה /
אשר הוא הוכיח לודך מבעת הספרדים בקריאת לשון עבריה /
הרחיקהו גם אתה ?

יכין

רחיקיהו קראתיהו / והדברים מלאו חן בעיני / כי כנים הם /
ככל נדקו יחדיו ·

בעז

קראת גם אתה ממחברות אשר עלו לחריו / מה דברי
שבחה / ומה דברי זכות על ר' משה לעמאנס בעל
המחבר ספר הזה ?

קראתים.

יכין

קריאתם . אך לא הגיעני דבר מהם , כן אפנע בדבר ריב ומצה , ומחלה אמרתי אבדלה אריאך מהם .

בעז

הגידה נא לי אקה אחי ! קריאות אשר הניח בעל המחבר ספר אמרה צרופה להגדיק קריאת הספרדים מה הנה ? וגמה אקרו או רצו המתנגדים לסמוך את דבריו ? הנה בהיותי בקריה זאת החל החלקי מנות הספרים האלה לידי .

יכין

רוב דברי ריאותיו אף אם אמת כמה חינם חדשים , כי כבר נאמרו מפי אחרים (חולי לא קראות המחבר סוה) . ולמען מלאות מחוייך הגיד לך את כל בקצור נמרץ , אך תוכן אמריו ולא כלם הגיד . ואכבי אסתן על ידיעתך בכללי דקדוק לה"ק , הלא לא עובת אותם בין הרים וגבעות אשר ערכת ?

בעז

אחרן לא הקלט את המדע , ועל כל לא אתן מנוח לחכמת הדקדוק .

יכין

עתה פקח אוניך ושמע . הנה תדע כי לפי מבטא הספרדים אין ללמוד עברית יותר מחמשת תנועות פשוטות , ואלו הן a / e / i / o / u הנקראות בחריקות ובקצור , ובעלי למוד נתנו גם לאחוקות גם לקצרות שמות מיוחדים . והאשכנזים מרכידים שתי תנועות הגדולות , הולם וצירי , משתי הברות שונות יחד , וקוראים החולם au , והצירי ei , והקמץ יקראו o , משונה מקולדתה פתח .

בעז

ההבדל שבין קריאת הספרדים והאשכנזים ידעתי , אך הגד לי ראיות ר' משה לעמאנס להגדיק מבטא הספרדים .

ראיתו

יכין

רשיקו רשטונה — והיא חדשה — היא, נהיות כי תכונת כל פועל שלם לפעול לתכליתו על ידי תמציית שקולים לפי הצורך, בלי חסרון ועודף, אם כן הפועל היותר שלם, כאל ב"ה, תצר נתן שפה הקדושה הזאת בפי מדברים פרטונים, למען יגלה לים לרעהו מצפוני מחשבותיו, לא בחר כי אם בשברות פשוטות ויברות, כפי תצר יונחות מכלי מנעת בטבע, בלי בקוש והרכבה.

בעז

קורא לני על זה את הכתוב: תצר עשה התלמים את הלדם יצר ובמה בקשו חשבונות רבים.

יכין.

עוד דברת?

בעז

לך ברואים הזאת מינכה כי אם פומדנת, ופינכה נלחת.

יכין

ממנ רשיונו הפחרות, אף כי ישנות, יותר נוהקות ומחוות הנה. בן עינינו הרואות, שהתנועות מתחלפות לרוב תשה בחוקה, הגדולה בקשנה והקשנה בגדולה, לסבת רדיפות המלות או פרדוחיהן, במקום שרדיפה נעשה תנועה גדולה לקשנה, והפוך במקום שפרדות. הפתח תשתנה לקמץ בנגינת פסק מאמר, כמו אָמַר, וַיִּשְׁחַט, תחת אָמַר, וַיִּשְׁחַט, וכן להיפך, בשמיטות הענין, שהיא רדיפה, תשתנה הקמץ לפתח, דִּבֶּר אֱלֹהִים תחת דָּבָר, בֶּן־אברהם תחת בֶּן וכו', וכן כשתתרבה המלה בתנועות, שהברות הרשטונות תשברנה ותרדופנה לאחרונות, תאמר מִן יָכוֹל, יְכָלְתִּיו, מִן קֹדֶשׁ, קָדְשֶׁיךָ.

והנה תרתה שנחופנים המלה תתחלף הקמץ לפתח, ופתח לקמץ

לקמץ , הגירי לסגול , והחולם לקמץ חטף . ומכאן מוסמכתם זה , לך אלה בחריכות וחלה בקלור . וזה מתנגד לקריאת האשכנזים , כי מה ענין הברת au להברת o , או הברת e להברת ei לחורק ולקובוץ ? הלא לית דומם ולא קרובה זו לזו .

בעז

קרוב הוא נראה עלומם , לך מלדיקי קריאת האשכנזים יאמרו , כי החלוף הזה לא יבא בחתם מסכת שורי המבטא , כי אם מחיזה סבה אחרת , כאשר יתחלף ג"כ הגירי לחירק , כמו מן סֵפֶר , סִפְרֵךְ ודומיהם מהתחלפות התנועות .

יכין

הלא לפי הכלל לא יבא שוא נח או דגש אחר תנועה גדולה , רק כשיהיה הק"ג עם נגינת טעם , לפי שאז מגודל המשך ההברה תקולל הברת תנועה קטנה ואחריה יבא הנח או הדגש כמשפט . וזה נכון לפי קריאת הספרדים , אבל איך תולד הברת a מן חריכות והמשך au , או e מן חריכות ei ?

בעז

על הטענה הזאת אין תשובה להמתנגדים , בלתי אם יכחישו כל דיני תנועה ונגינה הנ"ל , ויהרסו בזרוע עוז את בנין אשר בנה המדקדק הגדול ר' זלמן הענא ז"ל בחכמה ומלאכה .

יכין

גם מסדר הנחת אהר"י לחרי תנועות גדולות תראה כי דרך מלגן הספרדים , הלא לחרי חולם ומלאופים הנוח ר' , לחרי גירי וחיריק י' , ולחרי קמץ גדול א' או ה' , וזה לפי שתנועות הללו שוין ומשופות הן עם האותיות הללו במולת המבטא , כאשר נודע ע"י הנחינה , וכל זה אין מקום לקריאת האשכנזים .

בעז

זאת תראה תינוקה כי אם רגלים לדבר , לפי שהוא כן על הדרוב . לשנת מלאכתו ב"כ אות ה' נחה אחר סגול , אשר לא הוה

לה

לא נמנעת מבעל / כמו מִבְחָה · עוֹשָׂה · קוֹנָה וכו' ·

יכין

סלח לי / טעות הוא בידך / ההפין הפלה כאה תמיד מפרש / אך הן' וי' אחר חולם ומלופים / וכן הא' וה' אחר קמץ יבוא לפעמים בתוספות / למשל בפנרש · ויען כי בחרה הלשון בהלה התוספות אחרי הלה התנועות / ידענו שים לפס שווי מבעל ·

בעז

נראים דבריך ·

יכין

ועוד לו ראיה אחרת / הלא ידעת שבא פתח גנובה במלות רֵיחַ · שְׁמוּעַ וכו' / לפי שתות הגרון מינה מוכשרת היטב לנוח אחר שאר תנועות / הלכי אחר פתח / לשווי מולפת מגרון · ולפי החסכנוים / מדוע לא יבא ג"כ פתח גנובה במלות מְזֹרָח · יָדָע וכהנה ? הלא גם החנועה o לא תבא מהגרון · הא לך בירור גדול כי גם הקמץ גדול נקרא בחריכות a ·

בעז

הראיה האחרונה הוחק נראה לי יותר עצומה מכל אשר לפניה · אך חולי נראה לי כן / לפי שלבי נטוי לקריאת הספרדים / ואמנם ספק הוא אצלי / האם יכנסו דברים שלא הלב נטוי לקריאת האשכנוים · ואני הנני שמעתי מחים חכם אחד / ושמו ר' אליקום מלונדן / אשר הוליך זה כמה שנים ספר קטן וקראתו בשם עין הקורא / ושמה הלמיד את קריאת האשכנוים · הגידה נא לי / מה משפט החים הזה ומעשהו ?

יכין

החים הזה הוא חים קס ויפר / וירא אלהים אתר / ומופלא בחכמת הלשון · אך במקום אשר אין כשיחות פנים ? מעשהו

עין הקורא לא ייסר נעימי • כי לפי שיכלול כמה דברים טובים וחמרי הספל , בכל זאת הטענות אשר הניח להלדיק קריאת התשבחות האלה רחוקות ולחוכות • ולפי שעלה על דעת איש הזה , אשר לו יד בחכמה ולשון , לעשות לו לאחן למען הלדיק המעוות • — וכן אמר לו אחד מאוהבי , עת פגשו בעיר לייפציג והלך עמו לשום בשדה • ויהי דבר ידידי אלין לאמור : נפלאתי עליך איש חכם , כי בחת להלחם עם כל גדולי מדקדקים , להלדיק קריאה הבלולה מהברית לשונות עמים , ולהרשיע קריאה נקיה ונכונה • הן מבלעדי הרחיות החמיתות אשר לקריאת הספרדים , הלא הון מלין קבחן , כי קריאתם יותר נעים לשמוע מקריאתנו , וקרוב להחרת לשונות קדם • הטוב טוב לנו להמעיט תפארת הלשון הנחמדה הזאת , מורשתנו מימי קדם , ע"י קריאה בלתי נעימה ? הלא לא חטאנו לאלהים זה , אם נלדיק קריאת אחינו הספרדים , כאשר לא חטאנו נגד קורא ומלות ה' אם נוסיף לקרוא בקריאתנו הנשחתת , כי אל דעות ומחשבות הוא , ולא יניע על ניב שפתים , ומה לך כל החרדה הגדולה הזאת ? — וידום ר' אליקום , ויפן וילך •

בעז

הן שפה אחת ודברים אחדים לכל גדולי המדקדקים האשכנזים , ובראשם הנקדן הגדול ר' זלמן הענא ז"ל , בחמרו בספרו צהר התיבה לאמור : „וקריאת הספרדים נכונה זה" ובמלותם הלכו המדקדקים החדשים , ר' יואל ברי"ל ז"ל בספרו עמודי לשון , ר' יהודה ליב קראקוי בספרו תלמוד לשון עברי , ור' שלום כהן בספרו תורת לשון עברית • וגם שלשה רחשי מדקדקי ומנגו המכמים ר' שלמה דובנא , ר' שלמה פאפענהיים , ור' וואלף היידענהיים , הגם שלא כתבו בענין זה , היעד ידענו כי קריאת הספרדים מלאה חן בעיניהם , ור' אליקום לבדו ריק תחרק עמו ? מי יתן ומדע , מה הניאהו לדעה כזאת ? ורעותיו מה הגם ?

יכין

פיניו רמז שגם אחרי הסגול והפתח קטוע הוא נסתר, וקמץ בהם ג"כ נגינות טעם, כמו מַה, נַעֲל, קוֹרְאֶיךָ, מְקֻרֶרֶת ודומיהם, אשר בענור ואת מנו המדקדקים הקדמונים לפני הרד"ק שהי תנועות הולכ תחת שבעה מלכים, וזה הטעה אותם לבנו לחשוב, שגם הסגול והפתח נקראות פעמים בתרוכה ופעמים בקלרה, ואינן תולדות פלירי והקמץ. ואחרי כן בנה בשמים עליונים, לומר שהחולם והלירי המה תנועות גדולות לעולם, בלי קולדה, ונקראה חולם au, והלירי ei; ותולדת הקמץ (הנקראה o) הוא קמץ חתף וכו', הכל בקריאת האכנוים. וזה עיקר רושיהן.

בעז

הלא דבר הוא, ובמה תסחיר את דבריו?

יכין

באשר הסקיר ר' משה לעמאנש חותם בלבד ובמיעור, באמרו: כי לפי הכלל אשר נתנו המדקדקים יתכן לבוא גם בסתר אחר ת"ק שים בה נגינה, לפי שעל ידה תתעלה הת"ק לק"ג, אבל אם אין בהם נגינה תרדנה שתי התנועות סגול ופתח באמת לקטנותן העלמית. והנה בסתר אשר אחרי פתח בלי נגינה באלף מַה הוא באמת דחיק, וכמתן דליקא דמי, והמופת הוא הדגש אשר בחית הרחבוא באלף שלאחריה. וכבל עוור וכפל עוור, ונהרם בנין ר' אליקום מאלין.

בעז

ובמה הוסיף ר' אליקום עוד להחזיק ולקיים דעתו?

יכין

באיזה מקומות מדברי המדקדקים הגדולים הרחבונים, כמו הרחב"ע ודומיו, אשר עליהם אמר ביושר ותמים, שבמה שבלי לה"ק באמת, ורצוי להשען עליהם. אמנם הוכחותיו

מדברי הגדולים המוכרים הללה לנו הוכחות , ולא מהסברותינו מהסברותם , כאשר עתן עליהם ר' משה למעלתם על נכון , קח ספרו רלה ותסתכל , כי פה אין מקום ואין עת להאריך . ונהפוך הוא , ר' משה הנ"ל הוכיח מדברי החכמים הללה , שהמה החזיקו בקריאת הספרדים . והרחיב היותר גדולה אשר הניח ר' משה לעמתם שהקדמונים קראו כספרדים , היא מצפלי המסורת עלמה , אשר מפיהם אנו חיים . ומנודל דקדק ועוז הרחיב הוסיף לך הנה בכתבו וכלשונו . "לשיטת במסורה פ' ויצא (מ' , י"ג) ו"ל : וַהֲשִׁיבֹךְ לית , ואח"כ וְהֶשִׁיבְךָ ה' מצרים (דברים כ"ח ס"ח) , ואחד פסוק סימן , ד"ל העמודים עכ"ל . הפירוש , שהלה הוסיף לא מלא עוד בניקוד הוא בכל המקרא , והו כוונת לית . אמנם נמלא עוד פעם אחת בניקוד אחר במקרא , ר"ל הוי בסגול , אחת היותה פה בפתח . והסימן לדעת אי מסתיין בסגול ואיו בפתח , הוא מלת ד"ל , במלה הוסיף קסיינה שתי וי"ן נגד ב' הוי"ן שבסוף המלות הללה , אשר הרחבונה בקמץ , להורות על הוי של וַהֲשִׁיבֹךְ שבפתח הרחבון בחורה , והנקודה בפתח , והשנית בגירי להורות על הפעם השני בפ' כי קבל הנקודה בסגול . ועתה קורא מבכיל ! אם לא קראו בעלי המסרת את המנוקדים ע"ד אחינו הספרדים , איך נתנו את הקמץ לסימן על הפתח , והגירי על הסגול ? — "

בעז

כמה תני אם יש פולה פה ומלפלף נגד הרחיב העלמה הוסיף . ויען כי היה נגוים על בעלי המסרת , אשר המה לבדם נלרו על דל שפתינו בהשגחה ושמירה גדולה , להורות לנו הקריאה האמתית בלשון העברית , ועל פיהם אנו חיים , לכן מעתה אין שום ספק בלבי , כי קריאת הספרדים בתנועות עבריות נכונה היא .

יכין

עתה הסכת ושמע תוכחתי, שהחכם הגדול רמב"ם, ומאיר נעלי לשון הגדולים מאיר עיניו ומאור בדורות לפניו, קרתו המנוחת העבריות כספרדים. ברשמון, כלה נרשם זאת לעינינו משווי החרושים מאיר בשירי הקדמונים הפסי, כאשר החלו להשוות שירי עברית לשירי עמים, ובפנין שווי ההברות האחרונות בסוף כל שורה, ונמצא כי דונש הגדול החריז בזמר דרור יקרא וכו': אלהים תן במדבר הַר, הדס שטה בראש תְּדָהָר, ולמזהיר וְלַנָּזָהָר. ובפומון יחביאנו וכו', מאיר לפי דעת רניש חונר מהרשב"ץ, נמצא זה החרוז: אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אֶבְרַח, ביגותי אין מגוס פאת מערב וּמִזְרָח וכו'. חפוש נא עוד בפיוטי הגדולים הסמה, ומצא לרוב שווי החרוז, פֶּלֶא עם יְמַלֵּא מֶלֶךְ עם הוֹלֵךְ ודומיהם. שנית, הלא תראה כותב גם בדברי הקדמונים מכם, והם בעלי התלמוד ז"ל, בכתבם מלות לועזיות בתוכיות עבריות בחרון הסוסם במקום קמוץ o, ובשירי במקום e, כי כן כתבו מלת Hypotheke, אַפּוֹתֵקִי; כתבו רוֹמִי, מחת Rom וכו'. בתפלת נחם בשמונה עשרה כמלת: וינלעזה לְגִיוֹנוֹת, מחת Legionen, יוסף בן גוריון, מחר מגדולי חכמי קדם וכותבי הקורות, כתב שמו בתוכיות לועזיות Iosephus, ולא Iauseiphus, ולא תתלוני, כלה בכל זאת החליפו תיבה תנועות בהעתיקם שם פרטי מלשון ללשון? אין זה רק התנועות המשקל (präfixa et sufixa), אבל בתנועה המקוריות לא עשו שום חלוף, וכן הדין לפי כללי דקדוק כל לשון.

בעז

בנדק כל אמרי פיך. אך הגידה לי, מאין זה שהשכנוים החליפו קריאת העבריים מאשר הנחיל להם אבותיהם?

מרוץ

יכין

מרוב הגלות והשעבוד • כי לאחרי אשר הגלה הקיסר טיטוס את ישראל למדינת איטאליא וספרד , רבים לא מלאו מנוח בערי מיטוב בארצות הגלה , ומשם נפוצו לארצות אשכנז , אשר היתה עוד שממה ושאיט בימים ההם , כפו פניה יערות נורחות , ואין ערים לשבת • ואך פה מלאו היהודים המומלצים מנוח לכף רגלם • אך לא היתה נפשם די מרגוע לשמור ולחקן לשונם , ובני שפתם גלוה , חניים מדברים אשכנזית (אשר היא בעצמה לא היתה עוד לחה ונקיה בימים ההם) וחניים מדברים עברית • לא וחשוב , הלא גם בלשון אשכנזית השחיקו השעה תנועות רבות , קמץ , לירי וחולם , והחליפוש זו בזו, כי כן ילמדו, sagen, קחת / leigen, קחת / legen, קחת / Braut, קחת / Brod, • וזה הלא גדול , אשר לא ידעתי שנתה ! ועתה הנני מוסיף הפלא ופלא , איך גם למהשבת החכם ר' אליקום להלדיק לפני שפתים כזה בלשוננו הנחמדה !

בעז

יש לי רב • נעזבה נא את ר' אליקום בלונדן , ונשוב דרך ים לאמסטערדאם אל ר' משה לעמאנס • הגידה לי , מזהו עתנות תכזי ריבו , אשר כתבו שטנה נגדו ? הגם בהיותי בקריה הזאת שמעתי רעש גדול מתתקוממין •

יכין

כמה לא כתבו שוס סתירה נגד רשיותין •

בעז

הלא שמעתי וגם אתה הגדת לי , שהם כתבו נגדו , ומה כתבו ?

יכין

כתבו אך מגלה עפה קטנה מלאה דברים אשר לא אשא על שפתי מאהבת השלום •

טו ב ב 15 הניעתי

בעז

הנינומי • טיעב חרה לי על הנשים האלה / הפונעים נכבוד ר' משה לעמתנם / ונפיסם מין חוכחות •

יכין

הדבק במדותיו של הקב"ה / מה הוא מתריך אף / נס אתה כבוש כעסך / וקדין לוקח לכף זכות / אולי מקנאת ה' לנאות עמו זאת / נתשבח / כי כל שינוי במנהגי ישראל / אף אם הדבר נוגע בתקון הלשון / הוא פורץ גדר / וימשוך דברים אחרים אחרין •

בעז

אם כן הנוער נתנשים אחר רבים המה / המומרים בשיחת חולין מֶלֶךְ / כֶּלֶב / שֶׁקֶר (נקריאת האכנוים) תחת מֶלֶךְ / כֶּלֶב / שֶׁקֶר / יהיה חוטא / לפי שמנהג מנהג רבים ? וכרתי בימי נעורי עמדתי נבה"כ קרוב לשים חסוכים אחד / ושמו ישראל / והוא היה מקפלל בקפלת י"ח נכונה גדולה : וְאִשָּׁה ישראל מהרה תקבל ברצון / ויבך נבכי תמרורים בקפלה הזאת • ובשאלי פומו על זאת / ענה ואמר לי / שים לן משה רעה מאוד / לכן מקפלל שהק"בה יקבלה ויקחה מאתו מהרה ברצון • והשיבותי לו בשחוק : מי כתיב וְאִשָּׁה / הלא וְאִשִּׁי כתיב / והם הקרבנות • ולפי מחשבתך הי' לך לומר : ואשת ישראל • ויגער בי לאמור : הנם אלה מן כת המדקדקים וממשכי המנהג ? ! כה קראתי זה שלשים שנה ואתה בחת לשנות מנהגי !

יכין

נלאתי שמוע דבריך • לך מאתי !

בעז

טרם תלך עוד שאלה אחת קטנה אשאל ממך • מה עשה ומה ענה ר' משה לעמתנם למחרפין ?

האיש

יכין

פתים מצה עמו הוא , מחל על עלבונו וכפר בכל לבו
שנגע מחרפיו . בוא ואקרא לך את האגרת אשר כתב
לחברת אוהבי לשון עברית בברלין . שמעתי טיבה ולמד
ממנו להיות עמו וסגלן . וכה כתב :

„והנה קבלנו בוא , ראשונה את מאמרי **אמרה צרופה** , אשר אמרתי על מבטח ל"ה (עם מכתבי
השנה וכוונת אשר נכתבו על תודותיו) . נתון הוא
לכם לבקרהו טיבה , ולהגיד עליו את משפטכם , וכי
קמלתו בו טוב ודבר כוב , הגידו נא מבלתי שאת פני ,
כי זה כל חפצם , להודות על האמת . אכן נא אל
תעו מאשר הנעתם בשורתכם , והוא : שלא יבחן
דברי קטנות ומריבות תוך מכתביכם , על כן אל
תזכרו אל מתנגדי אשר קמו עלי מעוב ועד רע , כי
חי אני ! כאשר שלחתי לעונם . כן אמת יהגה חכי ,
כי בתחלת לאת מכתב השנה הרשתון לאור היום ,
ירחה ורעד יפת כי וחכמתי פלמות , כי נער ורך הייתי ,
ולא ידעתי , כי זה חלק כל אשר יבא בשער בת רבים
לחות דעתו להבנת האמת . — אמנם כאשר אמרו לי
החכמים והנבונים , כי אין לשנות בדברים כאלה , וכי
לא יכלו להרפא עמדי , יצאתי שקט ושאנן מבלי השיב
להם , ושלחתי לעונם בכל לבבי . אמנם להיות שפתי
אמת תכון לעד , אם יש את נפשכם להוכיחם על פניהם
על חטאים אשר חטאו נגד שלמון , ואת עצמו , רק
השמרו לכם פן תוכיחוס על אשר עשו עמדי , כי לא
הרעו לי מאומה . אבל נהפוך הוא , אחת אשר שברו
להכאים את ריחי , מלאתי חן בעיני חכמי לב ומביני
מדע וכו' וכו' ."

ועתה בעו מיודעי ! מה תאמר לאים כוס ?

בעז

אני אומר : מי יתן והיה לבבי שלם כלבבנו ! כי זה

מדה

מדה היוקר טובה נמדס / למחול על עלבונו . גם דרכי כתיבת שיר הזה יקר בעיני מאוד / כי הוא כותב לשון עברית נאה ונקיה מאוד / וכמוהו ילמדו כל בני ישראל קצת הספור / ותהי לשונם קלה ונקיה / כלי חמדה ולחן .

יהי .

שם לחי תענה לחריך : מי יתן והיה לנצח זה שלם עם אלהים ומנשים תמיד ! ושלום יהי' לך עם כל יושבי חלד / ותצח תמיד שגיאות תנום / בשנת הוא בשר .

תמו דברי שיחה

— ל —

ב

תולדות גדולי ישראל

תולדות החכם המליץ הגדול והמפואר המנוח

כמהורר **נפתלי הירץ וויזל** זצ"ל

(התולדה הזאת נעתקה (בכמה שכויים) מספר זכר צדיק / חצר מכר ר' דוד פרידריכספעלד (תחד מילדי קהלתנו / המתגורר ימים רבים בתמסטערדאם) לזכר הנדיק והחכם כמ"ל . ופה נעתק לך הקיצור / רק דברים הנוגעים בספורי חיי המנוח / תולדותיו ומקרותיו / וספריו ושיריו לחצר מכר ; למען יתר דברי ספר זכר צדיק הזה / חצר הוסיף ר"ת לעמוד לספור התולדה הזאת / והמה מאמרים ומשפטים בענין מעמד ומצב הלשון / ומעמד הזמן וכו' / עזבנו למען הקיצור / והמקן כהם הלא יקראם בספרו הנ"ל .)

כשמיש

בסמים יקרים / נטף וחלבנה / מור ולבונה / אף כי אם
תכלית וחיניתו / עוד מעל קערתם ריח ניחוח /
עודנו יסמחו לבבים ותכשים ? כן תדם גדול לדיק וחכם / גם
תחרי לפת רומו ותחרי סוגו לתלמתו / דברי חכמתו הכתובים
בספר / תכם ישמעם ויוסיף לקח / ורבים מדלת העם יתקוו
תקוה / יסקדו על דלתות המשכילים / ילכו ולא ייגעו /
ירוצו ולא יעופו / למען דעת קרות ספר ובין דבר / ומלאה
תארץ דעה כאשר לים מכסים • על כן היתה למנהג מימי
קדם / בין כל העמים לוסבי דת מוסר וחכמה / נשות לים
תיל הגדול מחקין / בן בירתה תורה וחכמה / לו בגבורותיו
ובמלחמתו תשר נלחם / פדה ויושע תת עמו ואת מולדתו /
תשר לוה לשלום לאמר : בוא הנה ! ויחוקהו בחכמה בל
ימוט / ויקימהו ביושר למען יעמוד ימים רבים / לכתוב
בספר את דברי ימי מיין / את בל תשר עשה / ותשר השכיל
ותון ותקר ותקן / למוכרת תהלת הנאספ / וזכר לדיק
לברכה •

נודע ביהודה ובישראל גדול שמו / ס"ה החכם השלם /
תמלין הנפלא / המשורר הנשגב / לים לדיק תמים מהור"ר
נפתלי הירץ ווייזל ז"ל / תשר עלה השמימה בעיר
מולדתו האמבורג בבן שתונים שנה לחיי תפארתו / ונקבר
ביום ח' כ"ב אדר שני תקס"ה לפ"ק / בעיר אלטונדא /
בבית עלמין של הספרדים • תבון היה לים בבבוד בהר"ר
ישעיה בער ז"ל / והוא יסב ימים רבים עד יום מותו
בעיר קאפענהאגען קרית מלך דנ בדענימארק המדינה /
ויהי מהקרובים בהיכל / ומהרועים פני המלך והגבירה
והשרים היושבים רתשובה במלכות • ואב תני תבי וקנו ר'
יוסף ז"ל היה תוד מובל מאת במשמת הנורר חתיל
שנת ק"ח לפ"ק / מעיר באר במחוז פאדאליען •

והנה קורות ימי עלומי המנוח הנכבד ר' הירץ
ז"ל לת נודעו לנו / כי מרוב ענוותנותו לת העלם על לוח
וספר ; והוקנים תשר היו בני גילו / מעשים הם בעת על

פני

כני הקדמה / וגם המעטים הנמצרים המלה / מפס לא נתנו
וברוגו על לנפס בימים ההם / ולא הסבירו על קורותיו
הקדומים / כי לא ידעו התרו הגדול אשר יעלה ומלמת מעלף
רך וקטן / ומפס לא הקטרנו במשפחתו הרמה / לדעת
ממנה קולדות אים וניתו • לך כלם ידעו וידיעו / כי
מנעוריו הלך בדרך טובים / והיה נות לנמים ונות לברירות /
ובמעללין יתנכר נער כי אך ויפר יהיו מעשיו בתורת הימים •

ניתי בתרוקו שמש המנות הנכבד הזה כמה יסיבות
ישראל וחכמים וקורני ומנו הגדולים / מעולו לא פנה אל
רבנים ושטי כוב / ולפ כי בנעוריו תמיד היה לו די מחסורו
אשר יחסר לו / כי החויקו אלהי בחשר הטיבה ידו המלפה כל
טוב / בכל ולפ לא רמו עיניו ולא נבה לבו ללכת בתרחוק
כמה נחורים מנני קליני עם / הנבעים והנגים והתוכים ניתי
כלומס המשתה והתענוגים והשחוק ולילנות / ולבבו סוך לא
כן ידמה / לך מנעוריו עם הפלו ומגמתו / ללמוד קורס
וחכמה ולחסוף ניתה ודעת • קרת הרבה ונבה הרבה / ובתר
נספרי מחוקקי דתנו • גם למד וידע לשונות חמשת
עמים 1) / וידיו רב לו בשתר ידיעות וחכמות / דרוש דרש
בלמתי מדינה ומדינה / מעשה עבודתם / תחבולות חכמתם /
נכל מלאכת מחשבת / והבין והשכיל במעשה המחשור • גם
על צורת האדץ / ניתים ובנחלים / ועל הסרים והעמקים
נשא תת עיניו • למנם נכל אלה רבים היו הנלבים אללו והיו
כמוהו / ויש מהם אשר שבבו ממנו • לכן המעלה אשר עלה
כליה כמעט נבוה מכל העם / והיה למופת בקרב ישראל /
היא כתוב בורתותיו במליצה ובשיר העברים •

מעת נפשם חזון הנביאים / ופפו דובני לחות / ועל
ערגים נקלו כתובי משוררי קדם משוררי אלוה / היקה לשון
בשר המסולאה הולכת הלוך ודלה / התקדרו פני המליצה
הנשגבה / נשתת הדרה תאדה ויפיה / מהקטרנותה בשפתי
עמים

---

1) עברית תשכנזית / צרפתית / דעבית והולאנדית •

עמים , ומרוב המלאות אשר עברו על עמיה . אין חוץ
נפרץ , ורוח המשוררים והמליצים המחרונים היקה נוקה
ומנולקה , ולא אם כתבו שירים וחרוזים על לוח וספר נספת
עבר , אין כוו ומעלומות במליצם , וכל קורא ומרוקיהם
ירגיש בהסקפה רחשונה כי אך ערכם מערך שירי קדם , הן
במחשנות והתמונות הנשגבות , הן בערך הקלוקות הלשון
והופעותיה . גם הנאונים הגדולים , המפולמים בכל סקרי
תורה , אשר הרבו לחבר ולחקן שירים וזמירות , אם לחנם
כי לפעמים מאד עמקו מחשבותיהם , ויש החביאו במעמקי
פיוטיהם סקרי סודות ממדרשים ומאמרי חז"ל , ובכנה , בכל
זאת בערך נעימות השיר , והפארת מחמד הלשון והמליצה
לא נח כבודם הוא אשר נמצא בפחות משירי קדומים . ומאד
הפחיתו אשר לשוננו הנחמדה ע"י הלחץ אשר עשו לה ,
לערוך חרוזיהם במערכת מספר היקדות והתנועות ושוי
ההברות בסוף כל חרוז , כי המה הלכו בעקבות משוררי
עמים נשירי לשונותיהם . לחנם לא דרכי לשון הענריה
דרכיהן , ותוקף עוזה הלא ימלא לך בקונר המחמדים
ושדוריהם ושלינותיהם , כידוע . לכן השקנה פני ספה הקדושה
תוקף תחת עט סופרים החלה , וכל רואיה לא הכירוה כי
היא נם אנר . לך בדורות לחרות לחריהן , נפרט נשנות
מלה הרחשונות לאלף השני , היו במדינות ויטאליה חכמים
וסופרים נדולים , אשר החלו להחזיר עטרה ליושנה , ובחרו
בספה נקיה בערך ודמות הלשון הנמצאה בנביאים הקדושים ,
ובראשם היה המליץ והמשורר הנדול ר' חיים לוצאטי ז"ל ,
אשר דברי שיריו מתוקים כנופת צופים לאיך כל טועם
במעמיהם . לך לא הוא נכסל במנהג המשוררים אשר
לפניו , כי המזיק במדות היקדות והתנועות , ופ"י זה סר
נם הוא לפעמים מנועם דרכי שירו ומתלוכות הלשון
החמתיק , והיקד נרקתו , ומחנה וחלפה רחשו , למנוב
לפעמים (לחמה רק במקומות מעטים) מספת הלשון וחקיה . —
עד הנקע כשחר לור בן ישישבר , והופע על מחשכי
המליצה

המליצה יפעת נר נשמת הקדוש המנוח הנכבד ר' נפתלי הירץ ווייזל ז"ל • הוא הסיר כל חוח מבין שדי המליצה / ושקל מסלותיה / והרים כל מכשול ממלאכת שירי עבריה / והיקדות והלחן תשר נקשר עמה גרום גרם מפניה / ותחתם העמיק לבאר ולברר תכונת כל שרש ושרש וסרעפותיהם על נכון / ותפתי שפתו ברורה ונקיה / ורוח הסיר תשר עליו נוספת ניקר שלת ויקר עז היקף בעוריו / להריס מליטותיו המתימה ; תמרין עלומים ונחמדים / קלים וגבוהים / כלם לתוניים כלם ברורים / לף תכמתו וידיעותיו עמדו לו כאשר נרשם למעלה •

בשנת תקכ"ה קם והתעודד לשים גבור החיל הזה ויניח לאור את ספרו / אשר קרא שמו ישראל לבנון / וכנס את חלקו הראשון גן נעול • הן דבר נכבדות על מקלת שמות הנרדפים / הם המה השמות הנבדלים נמכתב ומבטא / אמנם כמעט יורו על מובן אחד / ויתור ויחקור למלוא גם את הנבדל הדק במובנם למחלקותם / וידבר נכבדות עליהם בהשכל ודעת / ויעד על דבריו עדים נאמנים מתנ"ך ומדברי חו"ל ומפרשיהם / והדברים עמוקים מאד •

בעת היות (שנת תקכ"ה) עמד המנוח הנכבד ז"ל בעיר אמסטרדאם בבית הגביר ר' בנימין ב"ר פייטל / ויהי לו למזכיר כותב בספרי משחר / וירץ את מרוצתו ויהי שכרו ככבוד היום וכבבוד עבודתו • וגם מבלעדי זאת דרך ה' לומו בכל אשר פנה ויצמח בהלקו • — וטוב מעט לנדיק מהמון רשעים רבים • ובאשר הדפים החלק הראשון מספרו לבנון פקח שקו ולף חמל על כספו / ויחלק בעיר אמסטרדאם את הספרים לחכמים המובחרים לי"ק / חנם אין כסף • וגם העשירים הנכבדים אשר בעיר שמו לו כבוד / ויקחו מידו את המנחה אשר הניח להם • החלק הראשון הזה התפשט עניגו ובא בשערות / וישמחו בו חכמי ישראל / אשר לף ידעו קרוא בספרי לשונות העמים / מאד מאד • וכאשר מלאו במוהן הדרשים לדעת המחבר קצר העניגים

והמשך

ומשך המליצה בכמה מקראי קדש / אשר היו מלפנים סתומים וחתומים בעניניהם / ותמך נפשם ורוח להם • בעת הביא בחל שם המחבר להקודש ביהודה וינדל״ בישראל מאד לאמר : מלאת המליצה הערבית גומל נתמן לה •

להקופת השנה הזאת (שנת תקכ״ו) הוציא לאור חלק שני מספרו לבנון • בחלק הראשון דבר על עניני השכל וכחותיו / ובחי כחותיו וקולותיהם למיניהם כפי ערך ויחס המציג והמוצג ; ויכתוב בספר חק ודבר מלך חכמה / וילכ לה בדר כל ישוע / ויבאר את עניניה ברחבה • והמליצה נעימה / ומרוצתה כנחל יפהיר בין ערוגות שושנים יזילו מימיו / ויקרא את שם החלק הזה גן נעול • בחלק השני (אשר גם הוא קרא בשם גן נעול / בלקי לפקיחה אשר שם לפניו קרא בשם מבוא הגן) באר כל כתובי תנ״ך אשר נמלט שמה אחת מלשונות חכמה לפי ענייניהם גורותיהם וכוונותיהם • וגם בספר הזה את ידו החזקה בחכמת הקורה ותורת נפש המשכלת • הוא העמיק מאד על ענין קבלוהת הנפש והשתות טעמה / כפי מוג הענינים הרגיש ושנים מחולה לנפש / הפיר לנו אור והוסיף לנו בכמה מקראי קדם ומאמרי חו״ל / ויהי לנו כלפיחת נדבה • ובאשר הגליח ה׳ בידו / לבנות את כל יסודותיו על המושכלות הראשונות / מספטי וחולדות חקי הבניון ומהלך השכל / אשר לא יקיצ לפניהם כל מכחים וכל עונה עוות / ומבעת עוו שם לדבריו ממקראי קדם / אשר יתנו עדיהם עליו וילדיקוס / ויספו לו שלום כל בני ישראל היושבים במדינות שונות / וישתחוו לפני פורת כנודו מרחוק / כאשר נשאו את שמו על שפתם •

ויהי כאשר הוציא המחבר כספ רב בהולאות הדפוס על ג׳ החלקים הללה / לא אמר עוד לחלק גם את ספרו השני מתנת חנם כאשר עשה ברחשונה / וילקי למכרם אל חובבי חכמה • אכן — גם שמית הכסף אשר הוציא לא הושב למחבר / כי אמר העם : נגאר כסף מחכמה ונהב מתבונה • אלה ! כמקרה זה יקרה לכל בעלי חכמה בעמנו / עת

יחסור

יחסור לסם נכסים לחריס להחיות לת נפשם ! — ויהי מקץ שנתים ימים לחרי כן , כאשר נלו דבריו בארץ ליטלית ופולין , לו שלחו רץ לקרלת רן להניח לליסם לת ספרי המחבר , ומדי לכתם ובולם פעם לחת תמו נמכרו , ולת נמללו כי לם מעט מזעיר לנה ולנה .

כל עת שבתו המנוח בנכבד בתמסטרדלם ילל ובת בנית חכמי ישרלל תשר לקהל ספרדים ולשכנזים ובניית סנגיריה , וימלל תן בעיניהם . וידע כל העם כי ירל ולוהב הוא לת ה' בכל לבבו ולת מלותיו הוא שומר , ובכל מקום ועת תשר הקלסהו יחד נכבדי העיר התחננו לו ויקרלו לומר : כבדנו נל בוא ושבת לתנו למען נתעלם בחנריך , הטף ללינו למרי פיך ונשכיל . ולה לכם לחות והמופת הנדול על לדקתו וירלתו בשלמה : כי רבים מחכמי חברתו תשר רלו פניו יום יום , ולבם לת נכון בחומת ישרל ויפסחו על שתי הסעיפים , ויען שתלית , ידע הוא לפתוחם בחוק לשונו ובמלילתו הנשגבה , עד הסיב לוהם מלמות להתלונן נגל שדי .

לחרי הדברים האלה ימים לת כניר הלך מלמסטרדלם לעיר מולדתו האמבורג במלות לבין עלין . ויתחבר שמה עם סוחרי העיר , וינרך ה' לת מעשיו . לו לומר לעשות לו בית ולקחת לו חשה , כאשר עשה . ויתחזק לת פלשה לחת טובה ויפיפיה וירלת ללהים , מ' שרה בת המנוח ר' מענדל פאלצק (גאקיש) ז"ל , חתן הגביר ר' אליהו שייער ז"ל ממשפחה רמה וידועה בישרלל , ויולד לו ממנה בנים ובנות . ויהי בהתמנרג תרנט לו חתם בנים בשלום והשקט . ויהי לו היום למלחת מחית נפש , והלילה להבין ולחקור בקורותנו הקדושה ובדברי חכמים וחידותם . בעת הסיב דרש וחקר ובתב ספרים רבים , רובם טולים לחר זה לחד לתחד לתורה .

בשנת תקל"ד קרלתו סנגיר ר' יוסף ב"ר פייטל ז"ל לבוא לליו ברלינה , להיות לפניו בבית המסחר לחר לו ולעשות

ולעשות את מעשהו, וייעד לו שכר כפי ערשו למחית ניקו.
ויחל המנוח הנכבד ז"ל, וילך לעיר הוחת מלחה קכמים
ומשכילים בכל מדע. שם מלא את עטרת תפארת ישראל,
ר' משה בן מנחם זי"ל, וקני מהנחם נפלחה מחד.

בשנת תקל"ה הניח לאור בעורו על מסכת אבות,
ויקרא את שמו "יין לבנון". ורבים מבני ישראל כיושבי
ברלין וכיושבי ערים אחרות קדמו פניו וימהרו לקראתו
וינשיקוהו בנכוד ידם לקחת ממנו ספר הוא בשחיר אשר
יוסף עליהם ממנו, ויחזיקו על ידיו הרבנים הגדולים אשר
בישראל בספכמותיהם להעיד על ירחתו ונדקתו ועל עוסק
חכמתו בחקירת התורה והמליצה העבריה. בספר הוא
הרחה נפלחות בעזור מאמרי בעל תבות ותוכחת מוסרם,
וירד לעומק מחשבתם ע"י זך רעיוניו ורוב מדעיו בתורה
ובשרשי הלשון.

בשנת תקל"ו הוציא לאור ספר חוכמתא רבתא
דשלמה מלכא, אשר הערים מלשון ערבית ללשוננו,
ובאורהו באר היטב, ויקרא שם בעורו רוח חן. וגם
הספר הוא נתן על המתנדבים בעם, אשר שלחו את ידם
בחקימת שמוחם לקחתו במחיר קלוב. כל רואה ומבין לשון
העתקתו יניד: אלה הדברים נכתבו אלפים שנה טרם כולד
המחבר, כי לשונו לשון עבר המחמית. הספר הוא כולל
משלי מוסר ותוכחת מוסרים, ודברי שבח ליוצר כל ב"ה,
ובעורו הוסיף המחבר אמרי לקח ודעת לבאר הפלוחות
שרשי לשון הק"ך, ודבר נכבדות על מעשי ה', ונפלחותיו
בארץ חם, ועל בקיעת הים וכו'. לך וקרא את הדברים
מעל הספר ותשבע נועם.

בעת ההיא והגביר ר' יוסף ב"ר פייטל הכ"ל בת
נימים, וירא מנוחה כי טוב, ויחדל מלסחור עוד, ויבחר
ממלאכתו ויבחר בחייט שלום ומתנים, ויעזוב את המנוח
הנכבד, וילך וישב מביתו. — זו היתה ימי עוני ומחסור
להחכם הנדיק הזה, כי גם שכר גם עבודה לא היה לו עוד.

תכה ! מדוע גורל הצדיקים עוני , וחבל תכמים דתבה
וינון ! — הצדיק הזה היה יודע מאוד גודל ערכו ויקר
מפארתו , לכן כספתו כליתה ולא יכול לגלות מחשבותיו לבני
אדם , או להוריד כבודו לתחו בתחת מעבודות הפחותות
למלאות נפשו כי ירעב . גם כח ומקום לא היה לו להיות
פועל עובד , כי כל עלמו כבר הורגל לשבת בהיכל חכמה
וקורה , לדרוש ולחקור . וכבל נרותיו ומרודו לא הקלונן
על פגעו ומקרהו , רק נשא בכל עוז על תלהיו , תשר בו
ובקורתו האמין בכל קירות לבבו . מחשבותיו ותמרורו לא
גגלה לעין תים , כי אך בסתר העליה תת נרותיו , ומי
יודע אם אחת לשבוע כי תאכלים מבושלים בביתו ? תכן
בבגדים הכתובת והלעיפים תשר עליו ועל תשתו ועל בניו
ובנותיו בלכתם לרחוב העיר , כלו תמר כבוד , ועופר
תלבושיהם כתאר פניהם .

אך בפעם הזאת תבר שלח לו תלהים יפע ועזרה ,
כי נתן בלב נדיבים רבים , לוהבי קורה חכמה ומוסר ,
ויבקשו את פני המליץ הנכבד ז"ל לקרות לפניהם מעל ספר
קורת משה שתים ושלש פעמים בשבוע תקרת תפורים מפיו
ושוש שכל , וגלוה תליהם כל בחורי חמד ונעימי שעשועים .
וזה החזיקו לוחו ותת בני ביתו בשבוד , כי התעשת לפס
ויעש כרצונם , וירוח לו .

או אמר להוציא לאור תדרש תלים בלשוננו הקדושה ,
והוא בחור שרשי שלשון וגדריה , יסודותיהם קולותיהם
ומובניהם רשומים שניים ושלישים . אמנם תחר המלתה
רבה ובבדה , והזמן והכסף הנזרך לה עלוס תת תחד , על
כן שב ממחשבתו , ולא יום שה עוד , בלתי התאמץ במועדו ,
לקרוא ולפרש בתורה בחוני הנתפיה תלין .

והנה בתשר החל המנוח הנכבד ז"ל לבתר תת המקרת
ומליצותיה על פי חקי השכל , ויהי העם נדון , בלם
העידו והגידו , שנפשו נפח חוקרת ובשנה מחל , גם תת
תחותו המליצה קותמים יפה . תכן התלוכו ורבו עליו

בדברים אשר חדש במעשה ברזלים • יש אשר לומדו : שנה
כלים בחכמת הטבע , דרכה נסקרה ממנו , על כן דבר אין
כוזים • על בופאן ועל באנעט ועל שאר חכמי הטבע ועל
אשר הניחו בספריהם לא הגיע • והוא אמר : גם אני
התבוננתי ל מהלך הטבע ודרך למת בחוקיה על הפועל ; ועל
דברת נני אדם לא אחוס , מבן ניקאמאכוס עד לוואזיע ,
כלם מחומר קיבלו כחוני , רוח היא בתנוח , וה' אחיר עיני
בחוקתו • והנה כל היום אשר ידע את נפש הנכבד הזה , וירח
לבתו שבתו וקומו וכן לרעו מקרוב ומרחוק , יענה בו לדקתו ,
כי בלבב שלם ולא בנפש רמיה ירא ואהב את ה' וקוריו ,
על כן בהקנן רעיונותיו יחד , ויעלוהו עטתנותיו בלבת את
הטמימה , ויהי כאשר חוק עליו כח דמיונו , אז יטבע מליטות
כשבוח , יניד עלומות — ואחתין בה' כי מידו נתנו לן • —
מנעורין לא פנה ניחוד על אחת מחכמות העמים , כי אם
בתורת ה' לבדה , ובמליטות ל"קן היה חפלו , ואליה שם לבו
ועיניו כל הימים • וגם כי הגדיל ויקרא בלשונות העמים
ובספריהם , לא ללמוד ולגלות נסתרות עשה זאת , אך אמר
להגיל את נפשו מן הבטלה ולהתענג את הימים כי תרבו לן •
לכל החכמות אשר קרא בספרי העמים אמר שמה רפש עמל
ואון ושטי כזב , אך בתורתנו לבד בחרם נפשו , באמרו :
היא אם כל החכמות כלהן • על כן ידיו לא היו אסורות
כאשר"חקר אחד המקומות בכל"ך במעשה ברזלים , כמו
בחקות השמים והארץ בהברזם , בשוח מי המבול וכדומה ,
ואשר הניחו דרכו על אחת מחכמות הטבע , לא שאל את
פי רבנות החכמים אשר היו מלפניו , אמנם אחר לו לבדו
את הדרך היטר בעיניו , ויתהלך בה לאורכה ולרחבה ,
ויעש לעיניו את הבריאה • —

בשנת תקל"ח בשר החכם ר' משה בן מנחם ז"ל
בקהל עדת ישראל להוציא לאור חמשת חומשי תורה עם
תרגום תשבעים שלו , ועם באור ותקון סופרים , וכן עשה •
בספר ברזלים ושמות החזיק על ידו המדקדק הנודע לשם
ולתפארת

ולחפארת ישראל מ' שלמה מדובנא שי', לפקר לנו המקורגס ע"פ המרגוס, וינד לנו הטעס מדוע ככה קרגס המקרגס, ויקקנהו בתקון סופרים. תכן מספר שמוס והלאה הרחיק מהר"ם הכ"ל את נפשו מעבודה זו, ויחדל מעוד לרמב"מן ו"ל, תו קרת המקרגס לממוס הנכבד מ' הירץ ז"ל לאמר: עורי כח! ושמע בקולו וירץ כגבור לקראתו, וינאר לפניו את שלשת חלקי תורת משה ויקרת, במדבר ודגריס (ויש תומרים שגני הספרים תחרונים תיס תחר בתרס ולא רה"ו). וכבר העידו גדולי הסורה תסר לת נעלם מהס כל מחצת ומסר נסדר קדשים, על המנוח ועל בתורו לספר ויקרת, כי פלת הוא מעשה ידי תמן. ועל פי הרוב הוכיח נכח טרסי המלוס ודתי המליצה דיניס רניס וקולדות קולדותיהס, תסר העלו תכמי משנה והתלמוד בפלפולס העלוס, וברוח ה' תסר עליהס. ויוסיף המנחר לשמוח בזה, ואמר: כל הסורה שבעל פה כנר נכללה בסורת משה, וכל מנין בסורת טרסי הלשון יקרתוס מעליה.

(ויתר בחודש הבא)

מכתם

כְּמוֹ דְלִי יִדְּהֶ יָשׁוֹחַ לְמַבּוּעַ
לַחֲשׁוֹף מְגֻבָּא מַיִם
כֵּן אִישׁ חָנֵף מוּל עָשִׁיר יַכְנִיעַ
לְמַעַן מִסַּת יָדִים.